

О. В. Савченко

Білорусь, Республіка Білорусь (Беларусь, Рэспубліка Беларусь)

БІЛОРУСЬ, Республіка Білорусь (Беларусь, Рэспубліка Беларусь) – держава у Східній Європі. На Пн. Зх. межує з Литвою і Латвією, на Сх. – з Росією, на Пд. – з Україною, на Зх. – з Польщею. Пл. 207,6 тис. км². Насел. 10,3 млн осіб (2002). Етнічні групи: білоруси – 78 %, росіяни – 13 %, поляки – 4 %, українці – 3 %, євреї – 1 %. Мови: білорус., рос. (обидві держ.), польс., литов., укр. Віросповідання: православні – 80 %, католики – 15 %, греко-католики, юдеї. Столиця – *Мінськ* (1,7 млн мешканців). Найбільші міста: Гомель (503,7 тис. жит.), Могильов (371,3 тис. жит.), Вітебськ (358,7 тис. жит.), Гродно (308,9 тис. жит.), Брест (300,4 тис. жит.), Бобруйськ (228 тис. жит.). Держ. устрій – республіка. Глава держави – президент. Глава уряду – прем'єр-міністр. Законодав. орган – Нац. збори (Рада Республіки і Палата представників). Грошова одиниця – білорус. рубль.

Білорус. народність склалася переважно зі сх.-слов'ян. племен кривичів, дреговичів і радимичів. Протягом своєї історії Б. перебувала у тривалих і безпосередніх зв'язках з Україною. У ранньому середньовіччі на тер. сучас. Б. було кілька князівств, найзначніше серед яких – Полоцьке. За літопис. даними, у 10 ст. в Б. княжили варязькі династії, не зв'язані з київ. князями, які в цей час об'єднували сх.-слов'ян. землі. Першими увійшли в держ. систему Київ. Русі смолен. кривичі. Наприкінці 10 ст. Володимир Великий здобув Полоцьк і пізніше лишив там князем сина Ізяслава. У Турово-Пінському князівстві 988–1015 правив князь Святополк Володимирович. Поділ Турово-Пінського князівства на укр. і білорус. частини, перевага в ньому укр. центрів Турова і Пінська спричинили, як відомо, до тривалого протистояння між Києвом і Полоцьком. На відміну від Турово-Пінської й Смоленської земель, які були в єдності з Київ. державою, полоцько-мінські князі (нащадки Ізяслава) вели політику відокремлення від неї. Подальше роздрібнення білорус. князівств при екон. і політ. ослабленні Київ. держави призвело до того, що у 1-й чв. 14 ст. Полоцька земля опинилася у складі Великого князівства Литовського, яке 1569 було об'єднане з Польщею. У 16–17 ст. укр.-білорус. зв'язки залишилися й надалі міцними. Білорус. братства (в Могильові, Вітебську та ін.) спільно з українськими виступали проти польс. і катол. впливів. В Остроз. академії, Львів. братській школі, Києво-Могилянській академії навчалося

чимало білорусів. Спільною була і реліг.-полемічна літ-ра. Внаслідок Білорус. кампанії козац. війська (1654–55) пд.-сх. білорус. землі, відвойовані у Речі Посполитої, стали базою для формування Білорус. полку. Ця військ. і адм.-територ. одиниця мала у своєму складі 21 сотню, командував нею полковник І. Нечай. Становлення на білорус. землях притаманного для України полково-сотен. устрою викликало протидію з боку рос. царя Олексія Михайловича, який хотів приєднати ці землі до Рос. держави. Збройні рос.-укр. конфлікти згодом переросли у війну. 1659 рос. війська витіснили козаків Білорус. полку, а Укр. козац. держава відмовилася від претензій на землі Пд.-Сх. Білорусі (внаслідок підписання 17 жовтня 1659 гетьманом Ю. Хмельницьким Переяслав. статей). Наприкінці 18 ст. тер. Б. відійшла до Росії. Від 25 березня 1918 – Білорус. Нар. Респ. 1 січня 1919 проголошено Білорус. РСР, яка 1922 увійшла до складу СРСР. За Ризьким договором 1921 Зх. Б. відійшла до Польщі, від листопада 1939 – у складі Білорус. РСР. У добу білорус. культур. відродження 19 – поч. 20 ст. не раз виявлялися зв'язки його з укр. культур. і нац. рухом. Написана на поч. 19 ст. «Енеїда навыварат» (автор невідомий) має багато спільних рис з «Енеїдою» І. Котляревського. Є відомості про зв'язки Т. Шевченка з літ. гуртком білорус. письменника Я. Борщевського в С.-Петербурзі. Впливу творчості Т. Шевченка зазнав поет Ф. Богушевич, який жив деякий час в Україні й закінчив Ніжен. ліцей. У 20 ст. найвидатніші білорус. письменники Янка Купала, Якуб Колас, А. Гурло, М. Богданович та ін. перекладають твори Т. Шевченка та ін. укр. письменників. Укр. мовою перекладено й видано твори багатьох білорус. письменників, зокрема Ф. Богушевича, Янки Купали, Якуба Коласа, К. Чорного та ін. (див. [Білорусистика](#)). У 80-х рр. 19 ст. Б. вперше відвідав укр. театр – трупа М. Старицького, пізніше відбувалися виступи ін. укр. театрів (п'єси укр. драматургів часто ставили білорус. amator. гуртки). Перед 1-ю світ. війною існували зв'язки між діячем білорус. відродження І. Луцкевичем і митрополитом Андреем Шептицьким, який 1907 відвідав Б. У рад. період практикувалися гастрольні поїздки білорус. театрів в Україну і укр. до Б., подорожі груп письменників для взаємного зближення. Долю, подібну до ВАПЛІТЕ (1926–28), мала білорус. літ. група «Узвишша» (1926–30): обвинувачення проти обох літ. організацій були однакові – націоналізм, свобода творчості, орієнтація на Зх., відкидання впливу Москви. Переслідування більшовиками білорус. націонал-демократів і укр. діячів відбувалися в той самий період (1929–38) і мали ті ж наслідки для обох держав. 25 серпня 1991 в Б. було проголошено «Декларацію про суверенітет». Внаслідок підписання у грудні 1991 Біловез. угоди Б. – у складі СНД. 1997 підписано договір про утворення союзу Б. і Росії. Б. є чл. ООН, ЮНЕСКО, ВООЗ, Ради Європи, ОБСЄ.

Поверхня Б. рівнинна. У серед. частині простягається невисоке Білорус. пасмо, що складається з окремих височин і є частиною гол. вододілу між басейнами Чорного і Балтій. морів. На Пн. від нього – Полоцька низовина, на Пд. – заболочене Білорус. Полісся. Найбільші ріки: Зх. Двіна, Дніпро, Прип'ять, Німан, Сож, Березина. Озера: Нароч, Браславські. Клімат країни помірний, вологий, на Сх. більш континентальний. Середня

температура січня –8 °С, липня +17 °С. Бл. 30 % тер. вкрито лісами, переважно хвойними. Поширені дикий кабан, лось, заєць, бобер. У нац. парку «Біловезька пуща» охороняються зубри, або європ. бізони; у Березин. заповіднику – бобер, видра та ін. Значна частина тер. Б. забруднена радіонуклідами внаслідок аварії на ЧАЕС 1986.

Б. перебуває на шляху ринк. трансформації господарства. ВВП (1995) – 21,35 млрд дол. США, на душу насел. – 2070 дол. США. Основні галузі промисловості: електротехніка, машинобудування, нафтопереробка, харч. пром-сть. Гол. галузь с. господарства – молочно-м'ясне тваринництво. Вирощують картоплю, зернові культури, льон, цукр. буряк. Експортують верстати, комп'ютери, телевізори, велосипеди, мотоцикли, годинники, холодильники, хім. продукцію, добрива, шини, картоплю; імпортують нафту й нафтопродукти, природний газ, кам'яне вугілля, прокат чорних металів, устаткування, деревину, продукти харчування. Осн. торг. партнер – Росія (60 % товарообігу).

Дипломат. відносини між Україною і Б. встановлено 27 грудня 1991. Між ними підтримуються торг.-екон. зв'язки. Б. експортує в Україну с.-г. техніку, калійні добрива, синтет. волокна, імпортує соняшникову олію, складну техніку, трансформатори та ін. Нині на тер. Б. проживає понад 291 тис. українців. Найбільш компактно вони розселені у Гомел. (68 тис.) та Брест. (60 тис.) обл. Бл. половини українців вважають укр. мову рідною. Пд.-зх. частина тер. сучас. Б., що розташ. між ріками Зх. Буг, Прип'ять (прит. Дніпра), Ясельда (прит. Прип'яті) та Нарев, відома як [Берестейщина](#), яка є продовженням укр. етніч. території. Це Малоритський, Кам'янецький, Брестський, Жабинковський, Березовський, Дрогичинський, Івановський, Пінський, Столінський, а також частково Пружанський, Ганцевецький, Івацевецький, Ляховицький і Лунінецький р-ни Брестської обл. Проте історія укр.-білорус. розмежування у пд.-зх. і пд. частинах Б. є досить складним питанням, оскільки насел. Берестейщини в одних переписах рахувалося як українці, а в ін. – як білоруси. Так, за переписом 1897 більшість насел. Берестейщини була віднесена до українців. Етнографи констатували, що й частину насел. ін. регіонів Б. за мовою можна вважати українцями. Моск. діалектолог. комісія С.-Петербур. АН 1914 зараховувала берестей. мовний масив до пн.-укр. мовних говірок. Згідно з [Брестським мирним договором](#) 9 лютого 1918 Берестейщина входила до складу УНР, однак у пізніших переписах насел. більшість її жителів реєструвалася вже як білоруси. Зокрема, згідно з даними переписів 1926 – в СРСР і 1931 – в Польщі, число українців у Б. становило лише 34,5 тис. осіб. Згодом чисельність українців, зокрема й за рахунок міграції з України, зростає: 1959 їх було 131,1 тис. (1,6 % від усього насел.), 1970 – 190,8 тис. (2,1 %), 1979 – 231,0 тис. (2,4 %), 1989 – 290,0 тис. (2,8 %). У 1920-х рр. на Берестейщині діяло товариство «Просвіта», яке організувало культ.-просвіт. курси, де слухачі серед ін. вивчали укр. мову, історію та географію України. У 20–40-х рр. у Бресті функціонувала укр. приватна школа ім. О. Стороженка. В часи польс. панування (до 1939) влада, прагнучи ополячити місц. насел., не визнавала його належності до укр. етносу й називала «поліщуками». Від 1939, коли ця тер. ввійшла до складу Білорус. РСР, місц. насел.

стало вважатися білорусами. Однак 1939 в Бресті ще працювала укр. б-ка, а в сільс. місцевості – 127 хат-читалень «Просвіти»; 1939–40 діяло 49 укр. шкіл. У подальші роки діяльність укр. культ.-осв. закладів у Б. була згорнута. Ситуація почала змінюватися у 90-х рр., коли відновився рух за нац.-культ. відродження українців Б. Найпомітніше ці процеси відчувалися саме на Берестейщині. У лютому 1990 в Бресті засн. Укр. громад.-культ. об'єдн. Брест. обл. «Берестейщина», яке діяло до 1999. Гол. мета об'єдн. – захист етнічної ідентичності укр. насел. Берестейщини, збереження та подальший розвиток української мови, культури, традицій, вивчення своєї історії. Осередки об'єдн. були створені в Бресті, Брестському, Кам'янецькому, Дрогичинському, Кобринському, Жабинковському та Пінському р-нах. 1991–97 об'єдн. видавало г. [«Голос Берестейщини»](#). 1995–99 функціонувало громад. об'єдн. «Просвіта Берестейщини» ім. Т. Шевченка, яке 1996–99 видавало г. [«Берестейський край»](#). Їхня діяльність припинилася під штучним приводом неправильного оформлення документації на перереєстрацію. У 90-х рр. діяли також укр. організації «Кобзар» (Мінськ), «Верховина» (Гомель) та ін. У травні 1994 в Бресті розпочала роботу укр. б-ка, яка фактично виконує функції укр. культ.-інформ. центру. Від 1997 у Брест. обл. діє Укр. наук.-пед. союз «Берегиня», який проводить наук. конф., організовує у брест. школах факультативи української мови. Від 2000 – Культ.-просвітн. спілка українців «Полісся». У серпні 2002 у Бресті на поч. бульв. Т. Шевченка встановлено погруддя Т. Шевченка (скульптор В. Головка, арх. Р. Шилай). На вимогу укр. громади українська мова вивчається в кількох школах Кобринського і Дрогичинського р-нів.

Серед визнач. істор. пам'яток Б. – середньовіч. замок у м. Мир, палацово-парк. ансамбль у м. Несвіж, замок у м. Ліда, собор св. Софії в Полоцьку. У Мінську: Троїцьке передмістя, відновлений квартал у стилі рококо; костел св. Олени та Симона у псевдоготич. стилі (20 ст.); кафедрал. Петропавлів. собор у стилі бароко; ХМ, музей Великої вітчизн. війни; кілька худож. галерей. Під Мінськом – спорт. комплекс Раубичі.

Фотоілюстрації

Рекомендована література

1. Заставний Ф. Д. Українські етнічні землі. Л., 1993;
2. Леонюк В. Словник Берестейщини. Л., 1996;
3. Горобець В. М. Білорусь козацька: Полковник Іван Нечай та українські змагання за Південно-Східну Білорусь (1655–1659). К., 1998.

Бібліографічний опис:

Білорусь, Республіка Білорусь (Беларусь, Рэспубліка Беларусь) / О. В. Савченко //
Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І.
Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних
досліджень НАН України, 2003. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-40855>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України
([докладніше](#)).